

การพัฒนาระบบ กลไกการประกัน คุณภาพภายนอก

เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประเมินอย่างเป็นระบบ
โปร่งใส เป็นธรรม

พัฒนาอย่างต่อเนื่อง
ด้วยข้อมูลและหลักฐาน

มุ่งเน้นผลลัพธ์
เพื่อการเรียนรู้ของผู้เรียน

ลดความเหลื่อมล้ำ
สร้างโอกาสที่เท่าเทียม

“ข้อมูลที่ต้องการ
ประเมินที่เป็นธรรม
พัฒนาที่ตรงจุด
ลดความเหลื่อมล้ำ
อย่างยั่งยืน”

โรงเรียนขนาดเล็ก

ใช้ข้อมูล "ขับเคลื่อนคุณภาพ"

“ยกระดับคุณภาพสถานศึกษา สร้างผลลัพธ์การเรียนรู้ที่ดีขึ้น เพื่ออนาคตที่เท่าเทียมสำหรับผู้เรียนทุกคน”

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ

การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. (เล่มที่ 2) — สงขลา : [ม.ป.พ.], 2569.

--สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2569.

หน้า 188

1. การประกันคุณภาพ 2. การปฏิรูปการศึกษา. I. ชื่อเรื่อง.

379

ISBN 978-616-637-698-2

ลิขสิทธิ์เป็นของผู้เขียน

ผู้เขียน รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ

ราคา 190 บาท

ที่อยู่ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อีเมล rungchatchadaporn@tsu.ac.th

โทรศัพท์ 074-317-600 ต่อ 3121 โทรศัพท์มือถือ 089-8333022 โทรสาร 074-317-682

เผยแพร่ 1 ตุลาคม 2569

คำนำ

การศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และถือเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศทั้งในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม อย่างไรก็ตาม สถานการณ์ทางการศึกษาของไทยยังคงเผชิญกับความท้าทายด้านคุณภาพและความเสมอภาค โดยเฉพาะปัญหาความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งสะท้อนให้เห็นอย่างเด่นชัดจากผลการประเมินระดับนานาชาติ อาทิ การประเมินผลนักเรียนนานาชาติ (PISA) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) ที่พบว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยในด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องและต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD อีกทั้งยังพบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญระหว่างนักเรียนในเขตเมืองและชนบท

ในประเทศไทย ได้มีการกำหนดนโยบายและมาตรฐานด้านคุณภาพการศึกษาผ่านพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม โดยเน้นการจัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาให้ได้มาตรฐาน อย่างไรก็ตาม การดำเนินการประกันคุณภาพภายนอกที่ผ่านมา แม้จะมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง แต่ยังพบข้อจำกัดหลายประการ เช่น ความไม่สอดคล้องของเกณฑ์การประเมินกับบริบทของสถานศึกษา การให้ความสำคัญกับเอกสารหลักฐานมากกว่าการสะท้อนคุณภาพจริง รวมทั้งการขาดกลไกติดตามและพัฒนาหลังการประเมินอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้สถานศึกษาขนาดเล็กและสถานศึกษาในพื้นที่ด้อยโอกาสไม่สามารถพัฒนาคุณภาพได้อย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการศึกษาเรื่อง **“การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”** โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา วิเคราะห์ และพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับความหลากหลายของบริบทสถานศึกษา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริงในเชิงปฏิบัติงานวิจัยนี้จะก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา สนับสนุนการยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษา ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ และเป็นแนวทางเชิงนโยบายที่เอื้อต่อการขับเคลื่อน ความเสมอภาคทางการศึกษาในระดับประเทศต่อไป

รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ

กิตติกรรมประกาศ

รายงานการวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายภาคส่วน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนด้านนโยบาย แนวคิด และทรัพยากรในการดำเนินการวิจัย อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สามารถดำเนินไปได้อย่างเป็นระบบและบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ขอขอบพระคุณ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการประกันคุณภาพการศึกษาและการบริหารการศึกษาทุกท่าน ที่กรุณาให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะ และข้อคิดเห็นเชิงวิชาการที่มีคุณค่า ซึ่งช่วยให้การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกมีความเหมาะสม สอดคล้องกับบริบทการศึกษา และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง

ขอขอบพระคุณ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู ศึกษานิเทศก์ และบุคลากรทางการศึกษาจากสถานศึกษาขั้นพื้นฐานใน 4 ภูมิภาค ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสะท้อนความคิดเห็นอย่างจริงจัง ข้อมูลและประสบการณ์จากทุกท่านเป็นฐานสำคัญที่ทำให้งานวิจัยนี้สะท้อนสภาพจริงของการจัดการศึกษาและการประกันคุณภาพในบริบทที่หลากหลาย

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ หน่วยงานต้นสังกัดและภาคีเครือข่ายทางการศึกษา ที่เอื้ออำนวยความสะดวกในการเก็บรวบรวมข้อมูล และสนับสนุนการดำเนินงานวิจัยในทุกขั้นตอน ตลอดจนขอขอบคุณผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่มีได้เอื้อนาม ซึ่งได้มีส่วนช่วยเหลือและสนับสนุนให้งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จสมบูรณ์

คุณค่าและประโยชน์ของงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถนำไปใช้เป็นแนวทาง ในการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายนอก และเป็นส่วนหนึ่งในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพและความเสมอภาคทางการศึกษาของประเทศอย่างยั่งยืนต่อไป

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาและวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและปัญหาของการประกันคุณภาพภายนอก 2) พัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา และ 3) ประเมินความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และประสิทธิผลของระบบที่พัฒนาขึ้น โดยมุ่งเน้นการลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่ด้อยโอกาส

การดำเนินการวิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) แบ่งเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของระบบการประกันคุณภาพภายนอก ระยะที่ 2 การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก และระยะที่ 3 การประเมินระบบกลไกที่พัฒนาขึ้น โดยใช้ข้อมูลจากการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารสถานศึกษาและศึกษานิเทศก์ใน 4 ภูมิภาค (ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้) รวมถึงการประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิด้านการประกันคุณภาพการศึกษา

ผลการวิจัยระยะที่ 1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาพบว่า ระบบการประกันคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานยังมีข้อจำกัดสำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) การใช้เกณฑ์การประเมินแบบมาตรฐานเดียว (One-size-fits-all) ซึ่งไม่สะท้อนความแตกต่างของบริบทโรงเรียน เช่น โรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนในพื้นที่ชนบท หรือโรงเรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภาษา ส่งผลให้โรงเรียนบางแห่งเสียเปรียบในการประเมิน 2) การให้ความสำคัญกับเอกสารและหลักฐานเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพของกระบวนการจัดการเรียนรู้และการพัฒนาผู้เรียนจริง 3) การขาดระบบข้อมูลและทักษะการใช้ข้อมูลเพื่อการพัฒนา ทำให้ผลการประเมินภายนอกไม่ถูกนำไปใช้ต่อยอดเพื่อปรับปรุงคุณภาพอย่างเป็นระบบ และ 4) ภาระงานด้านการประกันคุณภาพที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนในพื้นที่ด้อยโอกาส ส่งผลให้ครูและผู้บริหารมีเวลาจำกัดในการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้เรียน ผลการศึกษายังสะท้อนตรงกันในทุก 4 ภูมิภาคว่าแม้โรงเรียนจะมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรและบริบท แต่โรงเรียนยังมี “ทุนภายใน” ที่สำคัญ ได้แก่ ความมุ่งมั่นของผู้บริหารและครู ความร่วมมือของชุมชน และศักยภาพในการจัดการเรียนรู้จากบริบทจริง ซึ่งสามารถนำมาต่อยอดเป็นกลไกการพัฒนาคุณภาพได้ หากระบบการประกันคุณภาพมีความยืดหยุ่นและมุ่งเน้นการพัฒนาอย่างแท้จริง

ผลการวิจัยระยะที่ 2 จากข้อค้นพบในระยะที่ 1 ผู้วิจัยได้พัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยออกแบบระบบบนกรอบแนวคิด Input–Process–Output–Feedback และใช้การวิเคราะห์ SWOT เป็นฐานในการวิเคราะห์บริบทของสถานศึกษา

ระบบที่พัฒนาขึ้นมีสาระสำคัญ ได้แก่ 1) การประเมินที่ยึดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ ภาษา วัฒนธรรม และความแตกต่างของผู้เรียน 2) การใช้ข้อมูลผู้เรียนรายบุคคลและข้อมูลเชิงพื้นที่เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนา

3) การมุ่งพัฒนาผู้เรียนกลุ่มต่ำกว่าเกณฑ์ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนใน 4 รายวิชาหลัก (ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ภาษาอังกฤษ) และด้านคุณลักษณะที่พึงประสงค์ 4) การเชื่อมโยงการประเมินภายนอกกับการสนับสนุนเชิงวิชาการและการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ในระดับโรงเรียน ระบบกลไกที่พัฒนาขึ้นเน้นบทบาทของการประกันคุณภาพภายนอกในฐานะ “กลไกการพัฒนา” มากกว่าการเป็นเพียงเครื่องมือในการตรวจสอบหรือจัดอันดับสถานศึกษา

ผลการวิจัยระยะที่ 3 ผลการประเมินระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่พัฒนาขึ้นจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เกี่ยวข้อง พบว่า ระบบมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และมีศักยภาพในการนำไปใช้จริง ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยเฉพาะโรงเรียนในพื้นที่ด้อยโอกาส ระบบดังกล่าวสามารถช่วยให้การประเมินคุณภาพภายนอกมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ลดภาระงานเอกสารที่ไม่จำเป็น และสนับสนุนการใช้ผลการประเมินเพื่อพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาผ่านระบบการประกันคุณภาพภายนอก จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและกลไกของการประเมินจากการเน้นมาตรฐานเดียวและการตรวจสอบเชิงเอกสาร ไปสู่การประเมินเชิงพัฒนา (Developmental Quality Assurance) ที่คำนึงถึงบริบทความแตกต่าง และศักยภาพของแต่ละสถานศึกษา การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกตามแนวทางที่เสนอในงานวิจัยนี้ จะช่วยเสริมพลังให้สถานศึกษาขั้นพื้นฐานสามารถยกระดับคุณภาพ ลดช่องว่างความเหลื่อมล้ำ และสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่เป็นธรรมแก่ผู้เรียนทุกภูมิภาค อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างยั่งยืนในระดับประเทศต่อไป สรุปโมเดลการประกันคุณภาพเชิงระบบเพื่อความเสมอภาคทางการเรียนรู้

ชื่อ โมเดลการประกันคุณภาพเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเชิงระบบ (EQ-IPO Model)

(Equity Quality through Input–Process–Output Model)

1. “4F-QA Model” (Feedback–Flexible–Fairness–Function QA Model) เน้น 4 จุดเด่น: ย้อนกลับ / ยืดหยุ่น / ความเป็นธรรม / ใช้งานได้จริง

2. “EQUAL-QA Model” (Equity Quality Assurance for Learning Achievement)-QA Equity Model (Situational–Monitoring–Analysis–Responsive–Transformative QA)

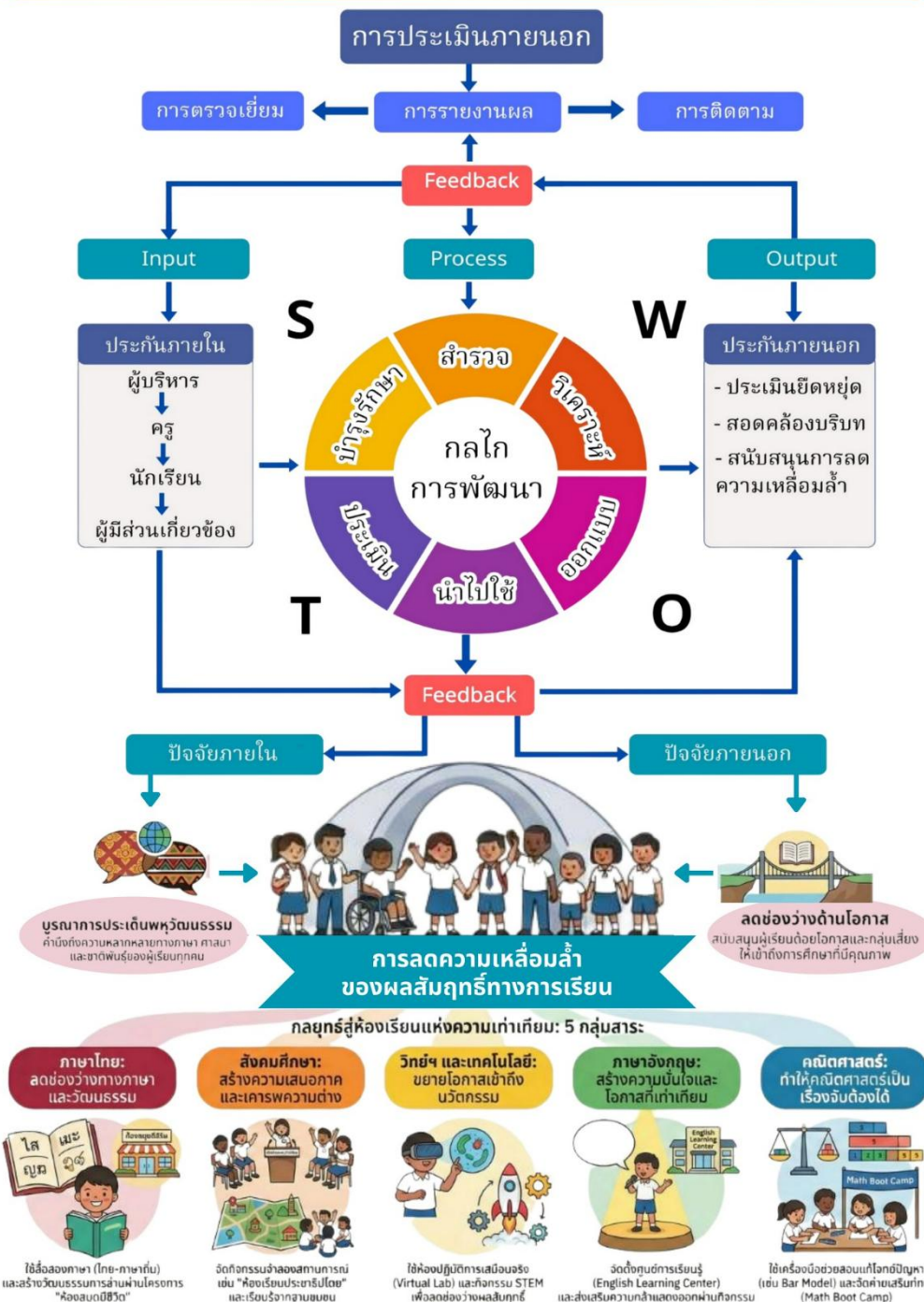
3. “SWOT–IPOF Equity Model”

4. “QA for Equity Loop Model” “วงจรต่อเนื่อง” ของการพัฒนาเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ
ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

EQ-IPO Model “ผู้วิจัยได้พัฒนา ‘EQ-IPO Model’ ซึ่งเป็นโมเดลการประกันคุณภาพภายนอกเชิงระบบที่บูรณาการ Input–Process–Output–Feedback ร่วมกับการวิเคราะห์บริบทแบบ SWOT เพื่อมุ่งลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”

การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ชื่อโมเดล EQ-IPO Model การประกันคุณภาพเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเชิงระบบ

การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.)

1. ปรับบทบาทการประเมินภายนอกสู่การประเมินเชิงพัฒนา (Developmental Evaluation)

สมศ. ควรปรับแนวคิดและแนวปฏิบัติของการประเมินภายนอกจากการมุ่งเน้นการตัดสินคุณภาพและการตรวจสอบเชิงเอกสาร ไปสู่การประเมินที่มุ่งสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา โดยใช้ผลการประเมินเป็นเครื่องมือในการชี้จุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ

2. พัฒนาเกณฑ์และตัวชี้วัดที่มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ สมศ. ควรออกแบบเกณฑ์การประเมินที่เปิดโอกาสให้สถานศึกษาสามารถสะท้อนอัตลักษณ์ บริบททางสังคม วัฒนธรรม และความแตกต่างของผู้เรียน โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็ก โรงเรียนในพื้นที่ชนบท และโรงเรียนในพื้นที่พิเศษ เพื่อให้การประเมินมีความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำเชิงโครงสร้าง

3. เชื่อมโยงผลการประเมินกับระบบการสนับสนุนเชิงวิชาการ ผลการประเมินภายนอกควรถูกนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลในการจัดระบบสนับสนุน เช่น การให้คำปรึกษาเชิงวิชาการ การพัฒนาครู การจัดสรรทรัพยากร และการติดตามพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะสถานศึกษาที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำหรือมีความเสี่ยงด้านความเหลื่อมล้ำ

4. ส่งเสริมการใช้ข้อมูลเพื่อการพัฒนา (Data-driven Quality Improvement) สมศ. ควรสนับสนุนการพัฒนาระบบข้อมูลด้านคุณภาพการศึกษา ทั้งข้อมูลผลสัมฤทธิ์ผู้เรียน ข้อมูลบริบทโรงเรียน และข้อมูลกลุ่มเปราะบาง เพื่อให้สถานศึกษาสามารถใช้ข้อมูลเหล่านี้ในการวางแผนพัฒนาและลดช่องว่างทางการเรียนรู้โดยตรงประเด็นปัญหา

5. สร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา สมศ. ควรทำหน้าที่เป็นกลไกกลางในการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต้นสังกัด เขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา และชุมชน เพื่อขับเคลื่อนการประกันคุณภาพภายนอกในฐานะเครื่องมือเชิงนโยบายในการสร้างความเสมอภาคทางการศึกษา

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา

1. บูรณาการระบบประกันคุณภาพเข้ากับการบริหารโรงเรียนทั้งระบบ ผู้บริหารควรเชื่อมโยงการประกันคุณภาพภายในและภายนอกเข้ากับแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา แผนปฏิบัติการประจำปี และการจัดการเรียนรู้ในห้องเรียน เพื่อลดการทำงานซ้ำซ้อนและทำให้การประกันคุณภาพเป็นส่วนหนึ่งของงานประจำ

2. ใช้ผลการประเมินภายนอกเป็นเครื่องมือในการพัฒนา ไม่ใช่เพียงการรายงานผล ผู้บริหารควรวิเคราะห์ผลการประเมินภายนอกร่วมกับครูและบุคลากร เพื่อระบุจุดแข็ง จุดที่ควรพัฒนา และกำหนดแนวทางการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน โดยเน้นการพัฒนาผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

3. จัดระบบดูแลช่วยเหลือผู้เรียนกลุ่มเสี่ยงอย่างเป็นระบบ ผู้บริหารควรสนับสนุนการใช้ข้อมูลผู้เรียนรายบุคคลในการคัดกรอง วางแผน และติดตามการพัฒนาผู้เรียนกลุ่มต่ำกว่าเกณฑ์หรือกลุ่มด้อยโอกาส เพื่อให้เกิดการลดความเหลื่อมล้ำเชิงผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม

4. ส่งเสริมการทำงานร่วมกันของครู ชุมชน และเครือข่ายภายนอก การลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาควรอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ผู้บริหารควรเปิดพื้นที่ให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนตามบริบทพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับครู

1. นำผลการประเมินและข้อมูลผู้เรียนไปใช้ปรับการจัดการเรียนรู้ ครูควรใช้ข้อมูลจากการประเมินทั้งภายในและภายนอก เพื่อออกแบบการจัดการเรียนรู้ที่คำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน โดยเฉพาะผู้เรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำหรือมีข้อจำกัดด้านโอกาสทางการศึกษา

2. พัฒนาการจัดการเรียนรู้เชิงรุกและหลากหลายรูปแบบ ครูควรใช้กระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ เช่น การเรียนรู้จากบริบทจริง การเรียนรู้แบบโครงงาน และการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อเพิ่มโอกาสการเรียนรู้และลดช่องว่างระหว่างผู้เรียน

3. ร่วมมือในการทำงานเป็นทีมและการเรียนรู้ร่วมกันในโรงเรียน ครูควรร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ วิเคราะห์ปัญหา และพัฒนานวัตกรรมจัดการเรียนรู้ภายในชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) เพื่อยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

4. ติดตามและสะท้อนผลการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างสม่ำเสมอ การประเมินเพื่อพัฒนา (Assessment for Learning) ควรถูกนำมาใช้ควบคู่กับการประเมินผลสัมฤทธิ์ เพื่อให้ครูสามารถปรับการสอน และให้ความช่วยเหลือผู้เรียนได้อย่างทันที่

สารบัญ

บทที่	หน้า
คำนำ.....	2
กิตติกรรมประกาศ.....	5
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร.....	6
สารบัญ.....	9
สารบัญภาพ.....	11
สารบัญตาราง.....	12
1 บทนำ.....	14
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	14
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	17
1.3 ขอบเขตของเนื้อหา	17
1.4 นิยามศัพท์.....	18
1.5 ประโยชน์ที่ได้รับ.....	20
2 ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก	21
2.1 สาระสำคัญเกี่ยวกับระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก ปี 2567.....	21
2.2 สาระสำคัญเกี่ยวกับประโยชน์ของตัวบ่งชี้การประเมินคุณภาพ.....	23
2.3 สาระสำคัญเกี่ยวกับความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน.....	25
3 ความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.....	27
3.1 ข้อมูลพื้นฐานของการสอบ PISA.....	40
3.2 อนาคตของการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา.....	43
3.3 ความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์และเศรษฐกิจฐานะของนักเรียน.....	47
3.4 ความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพของนักเรียนไทย.....	48
3.5 ดัชนีความเสมอภาคทางการศึกษาในระดับนานาชาติที่ลดลง.....	51

สารบัญ(ต่อ)

บทที่	หน้า
4 การประกันคุณภาพภายนอก เพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน.....	52
4.1 หลักเกณฑ์การประกันคุณภาพภายนอก.....	63
4.2 ความสัมพันธ์ระหว่างการประกันคุณภาพภายในกับการประกันคุณภาพภายนอก.....	65
5 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	97
5.1 งานวิจัยในประเทศ.....	
5.2 งานวิจัยต่างประเทศ.....	
5.3 กรอบแนวคิด.....	112
6 การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ.....	113
6.1 ศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการประกันคุณภาพภายนอกของโรงเรียน ที่มีความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษา	113
6.2 พัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษา.....	118
6.3 ประเมินระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ ของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษา	119
7 ผลการการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำ.....	122
7.1 ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการประกันคุณภาพภายนอก.....	122
7.2 ผลการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก.....	137
7.3 ประเมินระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก.....	152
8 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	176
8.1 สรุปผล.....	176
8.2 อภิปรายผล.....	179
8.3 ข้อเสนอแนะ.....	184
บรรณานุกรม	185

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1	คะแนน PISA ของไทยในด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ตั้งแต่ปี 2000 ถึง 2018...
2	สัดส่วน (%) ของนักเรียนในประเทศต่าง ๆ ที่อยู่ในกลุ่มคะแนนต่ำกว่ามาตรฐาน (low performer) และกลุ่มคะแนนสูงกว่ามาตรฐาน (top performer).....
3	คะแนนด้านการอ่านจำแนกตามระดับเศรษฐกิจระดับ (quintiles).....
4	ดัชนีของการรวมกันในสังคมและดัชนีของการแบ่งแยกเด็กกลุ่มเศรษฐกิจสูง.....
5	ดัชนีความเหลื่อมล้ำของการขาดแคลนอุปกรณ์ทางการศึกษาและการขาดแคลนบุคลากรของโรงเรียน.....
6	สัดส่วนของนักเรียนในกลุ่มฐานะยากจนในโรงเรียนที่ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา...
7	สัดส่วนของนักเรียนไทยที่อยู่ในกลุ่มต่ำกว่ามาตรฐาน (low performer) และสูงกว่ามาตรฐาน (top performer) ในด้านการอ่าน PISA 2009–2018.....
8	ค่าดัชนีความเสมอภาคทางการศึกษาของประเทศและระดับคะแนนสอบ PISA ตามนิยาม OECD.....
9	ความเชื่อมโยงระหว่างการประกันคุณภาพภายในกับการประกันคุณภาพภายนอก.....
10	ขั้นตอนการประกันคุณภาพภายนอก.....
11	การประเมินผลการปฏิบัติงานของผู้ประเมินภายนอก.....
12	กรอบแนวคิดในการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก.....
13	ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน.....
14	โมเดลการประกันคุณภาพเพื่อความเสมอภาคทางการศึกษาเชิงระบบ.....

15	การสังเคราะห์ประเด็นจากการสัมภาษณ์นักการศึกษาเชิงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.....	133
----	--	-----

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตารางที่		หน้า
16	ผลการวิเคราะห์ SWOT Analysis (สรุปเชิงกลยุทธ์) ภาคเหนือ.....	156
17	ผลการวิเคราะห์ TOWS MATRIX (กำหนดกลยุทธ์เชิงระบบ) ภาคเหนือ.....	157
18	ผลการวิเคราะห์ SWOT Analysis (สรุปเชิงกลยุทธ์) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	162
19	ผลการวิเคราะห์ TOWS MATRIX (การกำหนดกลยุทธ์เชิงระบบ) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	163
20	ผลการวิเคราะห์ SWOT Analysis (สรุปเชิงกลยุทธ์) ภาคกลาง.....	171
21	ผลการวิเคราะห์ TOWS MATRIX (การกำหนดกลยุทธ์เชิงระบบ) ภาคกลาง.....	172
22	ผลการวิเคราะห์ SWOT Analysis (สรุปเชิงกลยุทธ์) ภาคใต้.....	178
23	ผลการวิเคราะห์ TOWS MATRIX (การกำหนดกลยุทธ์เชิงระบบ) ภาคใต้.....	179
24	สรุป SWOT เชิงเปรียบเทียบ (ภาพรวมทั้ง 4 โรงเรียน).....	181
25	TOWS Matrix สังเคราะห์เชิงระบบ.....	182

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาถือเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และเป็นพื้นฐานของความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก แนวโน้มการจัดการศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงให้ความสำคัญกับการสร้างระบบการศึกษาที่มีคุณภาพ เข้าถึงได้อย่างเท่าเทียม และตอบสนองต่อบริบทความหลากหลายของผู้เรียน องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ในการขับเคลื่อนการศึกษาโลกผ่านรายงาน “Reimagining Our Futures Together” (UNESCO, 2021) ที่เน้นการสร้าง “สัญญาทางสังคมใหม่เพื่อการศึกษา” ซึ่งชี้ว่า ระบบการศึกษาจะต้องช่วยขจัดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและส่งเสริมความเสมอภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชนที่อยู่ในบริบทด้อยโอกาส ทั้งยังเสนอแนวทางให้แต่ละประเทศทบทวนระบบคุณภาพทางการศึกษาให้เหมาะสมกับสภาพบริบทท้องถิ่น โดยในประเทศไทย ได้มีการกำหนดแนวนโยบายด้านคุณภาพการศึกษาผ่านพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และฉบับแก้ไขเพิ่มเติมที่สำคัญ ได้แก่ ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 4 พ.ศ. 2562 ซึ่งบัญญัติให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา ทั้งภายในและภายนอก โดยมีเป้าหมายเพื่อยกระดับคุณภาพของผู้เรียนให้ได้ตามมาตรฐานและเหมาะสมกับศักยภาพและบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่ง นอกจากนี้ ยังระบุชัดให้สถานศึกษาทุกแห่งต้องพัฒนาระบบคุณภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน เพื่อสร้างความโปร่งใสและความรับผิดชอบ (ราชกิจจานุเบกษา, 2562)

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) หรือ สมศ. ได้ถูกจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อทำหน้าที่หลักในการประเมินคุณภาพภายนอกของสถานศึกษาทุกระดับ โดยมีการปรับปรุงรูปแบบการประเมินในรอบที่สี่ (พ.ศ. 2564–2568) ให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อบริบทของสถานศึกษามากขึ้น เน้นการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ การพัฒนาบนฐานข้อมูลจริง และให้ความสำคัญกับการลดภาระของสถานศึกษาในการเตรียมเอกสาร (สมศ., 2564) แม้ประเทศไทยจะมีการดำเนินงานมาแล้วหลายรอบการประเมิน อย่างไรก็ตาม ยังคงพบข้อจำกัดหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและเป้าหมายของระบบดังกล่าว หนึ่งในปัญหาหลักคือความไม่สอดคล้องระหว่างเกณฑ์การประเมินกับบริบทของสถานศึกษาที่หลากหลาย โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กและโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกลซึ่งมักประสบข้อจำกัดด้านทรัพยากรบุคคลและงบประมาณ ส่งผลให้ไม่สามารถดำเนินการตามเกณฑ์มาตรฐานในระดับเดียวกับโรงเรียนขนาดใหญ่ได้ อีกทั้งกระบวนการประเมินในหลายช่วงที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับ

เอกสารหลักฐานมากกว่าการสะท้อนสภาพการพัฒนาเชิงคุณภาพของสถานศึกษาอย่างแท้จริง (ปิยะรัตน์ และ อาริรัตน์, 2566) นอกจากนี้ ระบบประกันคุณภาพภายนอกยังขาดกลไกการติดตามผลและการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยผลการประเมินมักใช้เป็นเพียงการรับรองสถานภาพของโรงเรียนในช่วงเวลาหนึ่งเท่านั้น ไม่ได้มีการเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาระยะยาวอย่างเป็นระบบ อีกทั้งการสื่อสารระหว่างหน่วยงานประเมิน

กับสถานศึกษายังขาดความยืดหยุ่น ทำให้บางโรงเรียนรับรู้ว่าการประเมินเป็นภาระมากกว่าการเรียนรู้หรือการพัฒนา ทั้งนี้ยังพบว่า ผู้ประเมินในบางกรณีขาดความเข้าใจในบริบทของโรงเรียน ทำให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาไม่สามารถนำไปใช้ได้จริงในสถานการณ์ของโรงเรียนนั้น ๆ

เมื่อพิจารณาจากผลการประเมินขององค์กรระดับนานาชาติ โครงการประเมินผลนักเรียนนานาชาติ (Programme for International Student Assessment: PISA) ขององค์การเพื่อความร่วมมือทางเศรษฐกิจและการพัฒนา (OECD) พบว่า ผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนไทยในด้านการอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีแนวโน้มลดลงในช่วงสามครั้งหลังสุด (2015, 2018, 2022) โดยเฉพาะในปี 2022 คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของ OECD ในทั้งสามด้าน และยังพบความเหลื่อมล้ำสูงระหว่างนักเรียนในเขตเมืองและชนบท ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาคุณภาพและความเหลื่อมล้ำในการจัดการศึกษาอย่างมีนัยสำคัญ โดยเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าในวิชาคณิตศาสตร์ นักเรียนไทยทำคะแนนเฉลี่ยได้ 394 คะแนน ขณะที่ค่าเฉลี่ยของประเทศ OECD อยู่ที่ 472 คะแนน โดยมีเพียง 32% ของนักเรียนไทยที่ทำคะแนนได้ในระดับขั้นต่ำที่ OECD กำหนดไว้ (Level 2 หรือสูงกว่า) ในขณะที่ประเทศ OECD มีนักเรียนถึง 69% ที่อยู่ในระดับดังกล่าว อีกทั้ง ยังมีเพียง 1% ของนักเรียนไทยที่สามารถทำคะแนนได้ในระดับสูง (Level 5 หรือ 6) เทียบกับค่าเฉลี่ยของ OECD ที่ 9% (OECD, 2023) ด้านการอ่าน นักเรียนไทยมีคะแนนเฉลี่ย 379 คะแนน ซึ่งลดลงจาก 393 คะแนนในปี 2018 และยังต่ำกว่าค่าเฉลี่ย OECD ที่ 476 คะแนน โดยมีเพียง 35% ของนักเรียนไทยที่อยู่ในระดับ 2 หรือสูงกว่า ขณะที่ประเทศ OECD อยู่ที่ 74% สำหรับวิทยาศาสตร์ คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนไทยอยู่ที่ 416 คะแนน เทียบกับค่าเฉลี่ยของ OECD ที่ 485 คะแนน โดยมีเพียง 47% ของนักเรียนไทยที่อยู่ในระดับ 2 หรือสูงกว่า ขณะที่ประเทศ OECD อยู่ที่ 76% (OECD, 2023a) และที่น่าสังเกตคือ แนวโน้มคะแนนของนักเรียนไทยในช่วงสิบปีที่ผ่านมา (ระหว่างปี 2012–2022) แสดงให้เห็นถึงการลดลงอย่างต่อเนื่องในทุกวิชา โดยคะแนนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ลดลงประมาณ 30 คะแนน และวิชาการอ่านลดลงถึง 60 คะแนน นอกจากนี้ สัดส่วนของนักเรียนที่ทำคะแนนต่ำกว่าระดับ 2 ยังเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเพิ่มขึ้น 19 จุด ร้อยละ ในวิชาคณิตศาสตร์ 32 จุดร้อยละ ในวิชาการอ่าน และ 19 จุดร้อยละ ในวิชาวิทยาศาสตร์ (OECD, 2023b) ข้อมูลเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความท้าทายที่ภาคการศึกษาของไทยต้องเร่งแก้ไข ทั้งในด้านคุณภาพการเรียนรู้ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งอาจเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม พื้นที่ภูมิศาสตร์ และความแตกต่างของทรัพยากรในสถานศึกษา

ดังนั้น ผลการประเมินสมรรถนะของนักเรียนไทยตามโครงการ PISA 2022 ของ OECD ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงคะแนนเฉลี่ยที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิกเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงช่องว่างทางผลสัมฤทธิ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มีความสามารถสูงและต่ำ ตลอดจนความแตกต่างของผลสัมฤทธิ์ระหว่างเขตพื้นที่การศึกษาอย่างชัดเจน สถานศึกษาที่อยู่ในเขตเมืองหรือมีความพร้อมด้านทรัพยากรมักมีนักเรียนที่ทำคะแนนสูงกว่าสถานศึกษาในพื้นที่ชนบทหรือขาดแคลนทรัพยากรของ OECD (2023) ระบุว่า ประเทศที่มี

ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมสูง มักมีนักเรียนกลุ่มเปราะบางที่ไม่สามารถเข้าถึงการเรียนรู้คุณภาพ ส่งผลต่อความสามารถในการแข่งขันของประเทศในระยะยาว ซึ่งผลการประเมินเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายที่ประเทศไทยต้องเผชิญในการยกระดับคุณภาพการศึกษาและลดความเหลื่อมล้ำทางการเรียนรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักเรียนที่มีผลสัมฤทธิ์ต่ำ ที่บ่งชี้ถึงปัญหาคุณภาพและความเสมอภาคของระบบการศึกษาไทยในระดับรากฐาน จึงจำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนและพัฒนาทักษะอย่างเร่งด่วน (OECD, 2023) ทั้งนี้ผลการประเมิน PISA จึงมิใช่เพียงแค่อัตราชี้วัดทางการศึกษาระหว่างประเทศเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็น “กระจกสะท้อน” ปัญหาพื้นฐานของระบบการศึกษาไทยในเชิงโครงสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของ “ความเหลื่อมล้ำทางผลสัมฤทธิ์” ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ซึ่งส่งผลต่อการออกแบบนโยบายและมาตรการในระดับประเทศ ทั้งในด้านการจัดสรรทรัพยากร การพัฒนาครู การพัฒนาหลักสูตร รวมถึงระบบการประกันคุณภาพการศึกษาทั้งภายในและภายนอก เพื่อยกระดับสมรรถนะของผู้เรียนให้สามารถแข่งขันได้ในระดับนานาชาติอย่างแท้จริง

จากข้อมูลดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงประสบปัญหา “ความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน” ซึ่งถือเป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ฝังลึกและมีความซับซ้อน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสถานศึกษาชั้นพื้นฐานที่อยู่ในพื้นที่ชนบท พื้นที่ห่างไกล หรือพื้นที่ด้อยโอกาส โรงเรียนเหล่านี้มักประสบปัญหาการขาดแคลนครูที่มีคุณภาพ ทรัพยากรทางการศึกษาไม่เพียงพอ ขาดการมีส่วนร่วมจากชุมชน และไม่สามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนได้อย่างเท่าเทียมกับโรงเรียนในเมือง นอกจากนี้ สถานศึกษานขนาดเล็กจำนวนมากไม่สามารถแข่งขันหรือยกระดับคุณภาพได้อย่างยั่งยืนจากระบบประกันคุณภาพภายนอกที่มีอยู่ ขณะที่การประกันคุณภาพภายนอกในปัจจุบันยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การใช้แบบแผนการประเมินที่เหมือนกันทั่วประเทศ การประเมินเชิงปริมาณมากกว่าการสะท้อนกระบวนการพัฒนาอย่างเป็นระบบ และการขาดการติดตามอย่างต่อเนื่องหลังการประเมิน ส่งผลให้สถานศึกษาบางแห่งมุ่งเน้นการเตรียมเอกสารเพื่อให้ผ่านเกณฑ์มากกว่าการพัฒนาเพื่อคุณภาพอย่างแท้จริง (ปิยะรัตน์ และ อาริรัตน์, 2023) อีกทั้งระบบการประเมินยังขาดการบูรณาการกับกลไกอื่น ๆ เช่น เขตพื้นที่การศึกษา หน่วยงานสนับสนุนวิชาการ หรือภาคประชาชนในชุมชน จากสภาพปัญหาดังกล่าว สะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกให้มีความเหมาะสมกับความหลากหลายของสถานศึกษา ผู้วิจัยจึงเห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่มีลักษณะ “เชิงบริบท” และ “เชิงกลยุทธ์” มากยิ่งขึ้น กล่าวคือควรเป็นระบบที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพจริงของโรงเรียนแต่ละแห่ง มีการใช้ข้อมูลสารสนเทศเชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายในชุมชน และเชื่อมโยงกับการสนับสนุนเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ ตลอดจนต้องเน้นการใช้ผลการประเมินเพื่อนำไปสู่การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ไม่ใช่เพียงการตัดสินสถานภาพคุณภาพของสถานศึกษาเท่านั้น

งานวิจัยนี้จึงมุ่งพัฒนา “ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก” ที่สามารถส่งเสริมให้สถานศึกษาชั้นพื้นฐานทุกประเภท โดยเฉพาะในพื้นที่ด้อยโอกาส สามารถยกระดับคุณภาพและลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างยั่งยืน อันจะนำไปสู่ความเสมอภาคทางการศึกษาอย่างแท้จริงในระดับประเทศต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์

การวิจัย “การพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน” มีวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและปัญหาของการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน
3. เพื่อประเมินระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกเพื่อลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นการศึกษาวิเคราะห์และพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่มีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อเป็นแนวทางในการลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของระบบประกันคุณภาพภายนอก ได้แก่ หลักเกณฑ์และวิธีการประเมิน กระบวนการติดตามและประเมินผล การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การใช้ข้อมูลเพื่อพัฒนา รวมถึงแนวทางเชิงนโยบายในการขับเคลื่อนระบบให้เกิดผลในทางปฏิบัติ

2. ขอบเขตด้านตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก ประกอบด้วย โครงสร้างและขั้นตอนการประเมิน การมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง และเครื่องมือการประเมินที่ใช้

ตัวแปรตาม ได้แก่ ความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยพิจารณาจากผลการประเมินทางการศึกษาของชาติ เช่น O-NET หรือ NT รวมถึงผลการประเมินจากองค์กรระดับนานาชาติ เช่น PISA และความแตกต่างระหว่างกลุ่มโรงเรียนในมิติเชิงพื้นที่หรือบริบท

ตัวแปรควบคุม ได้แก่ ขนาดของโรงเรียน สังกัดของสถานศึกษา (ประถมศึกษาขนาดเล็ก) และระดับชั้นของนักเรียน ความด้อยโอกาส ระยะทางห่างจากบ้านถึงโรงเรียนเกิน 3 กม. โรงเรียนที่มีนักเรียนไม่มีเลขบัตรประชาชน ตามเกณฑ์ที่ สพฐ. กำหนด ที่ถูกใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์

3. ขอบเขตด้านระยะเวลา

การดำเนินงานวิจัยใช้ระยะเวลาทั้งสิ้น 12 เดือน ระหว่างเดือน มีนาคม พ.ศ.2568 ถึง กุมภาพันธ์ พ.ศ.2569 โดยแบ่งเป็นระยะศึกษาวิเคราะห์ (3 เดือน) ระยะพัฒนา (4 เดือน) ประเมิน (4 เดือน) และระยะสรุปผลและจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบาย (1 เดือน)

4. ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตพื้นที่การศึกษาที่มีลักษณะความหลากหลายทางบริบท ทั้งในเขตเมือง เขตชนบท และพื้นที่ชายขอบ โดยกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย โรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จำนวน 4 โรงเรียน จาก 4 จังหวัด ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้ เพื่อให้ครอบคลุมความแตกต่างด้านทรัพยากร โอกาส และสภาพสังคมของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนตรงกันเกี่ยวกับคำสำคัญในหัวข้อเรื่องการวิจัยฉบับนี้ จึงขอให้นิยามเฉพาะไว้ดังนี้

1. การพัฒนา

หมายถึง กระบวนการปรับปรุง สร้างสรรค์ หรือจัดทำระบบหรือแนวทางที่เหมาะสมยิ่งขึ้นกว่าที่มีอยู่เดิม โดยอาศัยข้อมูลเชิงวิชาการและการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้ได้ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอกที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. ระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก

หมายถึง โครงสร้าง กระบวนการ องค์ประกอบของระบบ และเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานโดยองค์กรภายนอก เช่น สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) เพื่อประเมินมาตรฐานการจัดการศึกษา โดยระบบกลไกที่พัฒนาขึ้นนี้มุ่งเน้นการประเมินที่มีความยืดหยุ่น สอดคล้องกับบริบทของโรงเรียน และสนับสนุนการลดความเหลื่อมล้ำของผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กระบวนการพัฒนาระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก

3. องค์ประกอบของระบบ

หมายถึง การพัฒนาระบบเริ่มตั้งแต่ การสำรวจระบบ การวิเคราะห์ระบบ การออกแบบระบบ การนำระบบไปใช้ ประเมินระบบ การบำรุงรักษา ด้านคุณภาพการเรียนรู้ ยกระดับมาตรฐานการศึกษา ลดความเหลื่อมล้ำในการประเมินคุณภาพการศึกษา ส่วนย่อยต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงและทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ เพื่อให้ระบบโดยรวมสามารถดำเนินไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยองค์ประกอบของระบบกลไกการประกันคุณภาพภายนอก งานวิจัยนี้จะครอบคลุม 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่

- (1) ปัจจัยนำเข้า (Input) เช่น บุคลากร ทรัพยากร นโยบาย
- (2) กระบวนการดำเนินงาน (Process) เช่น ขั้นตอนการประเมิน การจัดระบบข้อมูล
- (3) ผลลัพธ์ (Output) เช่น รายงานผลการประเมิน ข้อมูลสะท้อนผลสัมฤทธิ์
- (4) ปฏิสัมพันธ์และบริบทแวดล้อม (Feedback & Context) เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชน